

پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر در گستره جغرافیای انسانی

نسرين مهرا^۱

دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۸

چکیده

سخن از قاچاق به میان می‌آید، ناخودآگاه ذهن شنونده بیش از هر چیز متوجه قاچاق مواد مخدر می‌شود که برای کشورها مشکل‌زاترین و برای قاچاقچیان پرسودترین نوع قاچاق را در سطح جهان تشکیل می‌دهد. قاچاق بین‌المللی مواد مخدر یک جرم سازمان‌یافته فراملی است که توسط باندها و گروه‌های سازمان‌یافته با سلسله مراتب نیرو، امکانات و تجهیزات، مرزهای کشورها را پشت سر گذاشته، صلاحیت سرزمینی دولت‌ها را نقض کرده و در مسیر حمل از مبدأ تا مقصد، جرائم دیگری از قبیل هواپیماربایی، ترور و قتل، تخریب محیط‌زیست، قاچاق سلاح و مهمات و... را نیز همراه خواهد داشت؛ پیشگیری از وقوع جرائم قاچاق مواد مخدر، امری نیست که یک قوه یا نهاد بتواند متکفل آن باشد، بلکه مسئله‌ای چندوجهی است که مشارکت همه قوا، نهادها و آحاد جامعه را می‌طلبد. همچنین نبود آمار جنایی صحیح، فقدان سیاست جنایی مشارکتی، کمبود قوانین منقح و کارشناسی شده، کثرت متولیان پیشگیری از جرائم و موازی کاری، علل اصلی ناموفق بودن سیاست‌های پیشگیری از جرائم محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد راه برون رفت از این مشکل، تشکیل شورایی تحت عنوان «شورای پیشگیری وضعی از جرائم با محوریت جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان» باشد. اعضای این شورا را نمایندگان از نیروی انتظامی، شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر، شهرداری‌های مناطق مختلف مرزی هر شهر و نهادهای مردمی می‌توانند تشکیل دهند.

واژگان کلیدی: پیشگیری وضعی، جغرافیای انسانی، قاچاق مواد مخدر، جرم سازمان‌یافته فراملی.

۱- (نویسنده مسئول) n_mehra@sbu.ac.ir

مقدمه

به طور کلی پیش‌گیری در اصطلاح جرم‌شناسی دارای دو مفهوم موسع و مضیق هست. پیش‌گیری در معنای موسع عبارت است از کلیه تدابیر و اقداماتی که ماهیت کیفری و غیر کیفری دارند که در یک جامعه و در یک گستره‌ی مشخص مثلاً یک شهر، در جهت کاهش نرخ جرم یا ممانعت از وقوع جرم، توسط دولت یا سازمان‌های مردم‌نهاد زیر نظر دولت طراحی و اجرا می‌شود. پیش‌گیری در مفهوم مضیق به معنای پیشگیری غیر کیفری است؛ در حقیقت درمان ریشه‌ای قبل از وقوع جرم است؛ که در آن راه‌کارها خارج از چارچوب دستگاه عدالت مورد بررسی قرار می‌گیرند (Abdullahi, 2017: 27)؛ به عبارت دیگر پیشگیری از جرم در تقسیم‌بندی کلی به پیشگیری کیفری (واکنشی) و غیر کیفری (کنشی) تقسیم می‌شوند. چنانچه پیشگیری در معنای وسیع کلمه به کار برده شود، شامل طیف وسیعی از اقدامات کیفری و غیر کیفری است و چنانچه در معنای مضیق مورد توجه قرار گیرد صرفاً شامل تدابیر غیر کیفری است (Abdollahi and Karamati Moez, 2018: 110). سیاست جنایی پیشگیری، شاخه‌ای از سیاست جنایی است که موضوع آن تعیین و پیشنهاد اقدام‌های کیفری و غیر کیفری به منظور پیشگیری از بزهکاری در جامعه یا یک جمعیت محدود است (Abdollahi and Mahdavi Sabet, 2019: 16). سیاست‌های پیشگیری از وقوع جرائم قاچاق مواد مخدر، امری نیست که یک قوه یا نهاد بتواند متکفل آن باشد، بلکه مسئله‌ای چندوجهی است که مشارکت همه قوا، نهادها و آحاد جامعه را می‌طلبد. همچنین نبود آمار جنایی صحیح، فقدان سیاست جنایی مشارکتی، کمبود قوانین منقح و کارشناسی شده، کثرت متولیان پیشگیری از جرائم و موازی کاری، علل اصلی ناموفق بودن سیاست‌های پیشگیری از قاچاق مواد مخدر محسوب می‌شود.

پیشگیری وضعی از جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان به دلیل جهت‌گیری چند نهادی و مشارکتی که دارد، می‌تواند بستر لازم را برای همکاری و مشارکت نهادهای دولتی و جامعه‌ی فراهم کرده و آن‌ها را به سوی فعالیت‌های هماهنگ و همسو سوق بدهند. همکاری، مشارکت و هماهنگی که متأسفانه تاکنون انجام نگرفته است و همین امر، مشکل بزرگ نهادهای ذی‌ربط پیشگیری وضعی به شمار می‌آید. در این مقاله با تحلیل و بررسی در اختیار گذاشتن وسایل و ابزار روز در جهت پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر و صورت دادن اقداماتی که منافع طیف وسیعی از خاطیان را کاهش می‌دهد و نهایتاً منجر به کاهش آمار ارتکاب این جرائم می‌شود؛ تأکید خواهد شد؛ در این راستا لازم است تکنولوژی روز بازرسی محموله‌ها؛ وسایل نقلیه و افراد که از مرزها به کشور وارد می‌شوند و نیز تجهیز ایست و بازرسی در ورودی و خروجی شهرها و گلوگاه‌های شناسایی شده به این امکانات؛ در اختیار پلیس قرار بگیرد. همچنین اقداماتی همچون گشت‌های رندومی؛ گشت‌های هدایت شده در نقاط جرم خیز و کانون‌های توزیع مواد مخدر در سطح شهرها؛ افزایش سرعت پاسخگویی؛ حضور نیروهای پلیس و دیگر اقداماتی که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت مورد استفاده و بهره‌گیری قرار خواهد گرفت. با این اوصاف مهم‌ترین مسئله‌ای که نگارنده در پی پاسخ‌گویی به آن است؛ از این قرار است که مهم‌ترین راهکارهایی پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر چیست؟

رویکرد نظری

پیشگیری وضعی^۱ عبارت است از اقدام پیشگیرانه معطوف به اوضاع و احوالی که جرائم ممکن است در آن وضع به وقوع بپیوندد» تعریف کرده‌اند و هدف آن اتخاذ ترتیبی است که بهای ارتکاب عمل مجرمانه را برای مرتکب بیش از سود حاصل از آن گرداند. پیشگیری یا جلوگیری کردن، به معنای پیش‌دستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن و هم به معنی آگاه کردن، خبر چیزی را رساندن و هشدار دادن است و در جرم‌شناسی، کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع بزهکاری است.

پیشگیری از جرم با دیدگاه جامع، یکی از شاخه‌های جرم‌شناسی کاربردی است و عبارت است از تعیین مؤثرترین وسایل و راه‌حل‌ها برای تأمین پیشگیری از جرم و آسیب‌های اجتماعی در مقیاس جامعه یا جمعیتی محدودتر مانند یک شهر یا محل، بدون توسل به وسایل ارعاب کیفری. هر عملی که باعث کاهش بزهکاری، خشونت، ناامنی، از طریق مشخص کردن و حل کردن عوامل ایجادکننده این مشکلات به روش علمی شود، پیشگیری از جرم نامیده می‌شود.

پیشگیری دارای انواعی است: ۱- پیشگیری کیفری؛ ۲- پیشگیری غیر کیفری.

پیشگیری غیر کیفری، به دو نوع پیشگیری اجتماعی و وضعی تقسیم‌بندی می‌شود:

نخستین تعریف پیشگیری وضعی، توسط کلارک صورت گرفته است. در این تعریف، پیشگیری وضعی عبارت است از: «اقدامات معطوف به اشکال بسیار خاص جرم که متضمن مدیریت، طراحی یا دست‌کاری محیط به طور مستقیم، نظام‌مند و دائمی به منظور کاستن از فرصت‌های جرم است. به طوری که توسط اکثریت مجرمان ادراک و فهم شود.» «نایجل ساوت» نیز آن را متکی بر اداره، طراحی و کنترل محیط فیزیکی می‌داند که فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش یا خطر پیگرد متهم را در صورت مؤثر واقع نشدن بازدارندگی، افزایش می‌دهد. پیشگیری وضعی بر دو محور استقرار است:

الف- مجرم، با فرصت‌هایی که در رفتار قربانیان جرم ایجاد می‌شود، به اندیشه ارتکاب جرم می‌افتد.

ب- از آنجا که مجرم فردی حسابگر است، می‌توان از طریق شیوه‌های فنی، از ارتکاب جرم جلوگیری کرد. پیشگیری وضعی ناظر به محدود کردن فرصت‌های ارتکاب جرم است که باید با رعایت حقوق و آزادی‌های مدنی و سیاسی مردم، به اجرا گذاشته شود تا جنبه شهروند مدار به خود بگیرد.

این نوع پیشگیری (وضعی یا موقعیت مدار) به عنوان راهکار جدید پیش‌گیرنده از بزهکاری و جانشین گونه‌های متعارف پیشگیری از جرم، در اواخر دهه ۱۹۷۰ توسط رونالد کلارک و همکارانش مطرح و نظریه‌پردازی شده است. در برنامه‌های پیش‌گیری وضعی، ابتدا موقعیت‌های دارای خطر بزهکاری و آماج‌های بالقوه شناسایی می‌شوند. پس از آن با اتخاذ فنونی سعی می‌شود تا از به فعلیت درآمدن این وضعیت بالقوه جلوگیری شود. هدف این است که بهای عمل مجرمانه بیش از سود حاصل از آن شود تا بر اساس اصل حسابگری، افزایش هزینه‌ها و پایین آمدن سودها، از جذابیت رفتارهای کیفری کاسته و فرد را از ارتکاب جرم منصرف نماید.

^۱. Situational Prevention

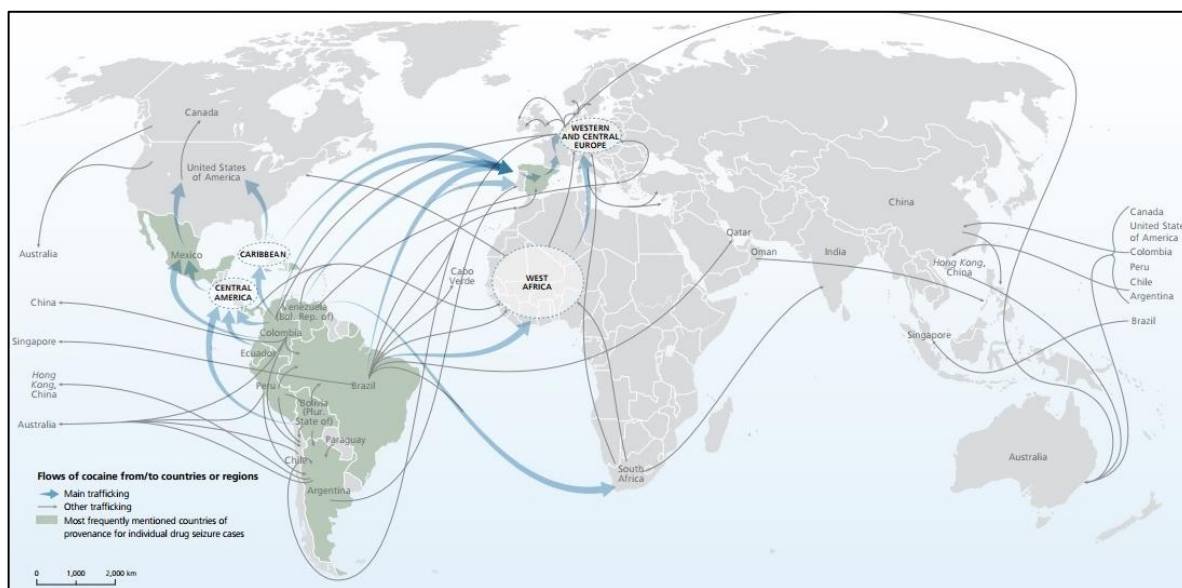
پیش‌گیری وضعی، بر موقعیت، وضعیت و فرصت تکیه دارد و از طریق حذف موقعیت‌های دارای خطر جرم، از آن جلوگیری می‌کند. به این منظور، از طریق اقدامات غیر کیفری در شرایط محیطی (موقعیت) و فردی (افراد مستعد بزه دیدگی)، دخالت کرده و با اصلاح و تغییر آن، فرصت ارتکاب جرم را از مجرم گرفته و بر تصمیم ارتکاب جرم تأثیر می‌گذارد. این پیشگیری در پی متعالی کردن جامعه و نهادهای آن نیست، بلکه با کاهش دامنه بزهکاری درصدد ایجاد امنیت است.

پیشگیری وضعی در برگزیده مجموعه اقدامات و تدابیر غیر کیفری است که از طریق از بین بردن یا کاهش فرصت‌های مناسب برای وقوع جرم و نامناسب جلوه دادن شرایط و موقعیت پیش جنایی، از ارتکاب جرم جلوگیری می‌کند. راهبردهای این شیوه، بخشی بر تغییرات محیطی، بخشی بر کنترل بزهکاران و بخشی نیز بر حفاظت از بزه دیدگان تمرکز یافته است (Mir Khalili, 2008: 297). پیشگیری وضعی به عنوان یک نظریه علمی برای کاهش بزهکاری نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ میلادی توسط کلارک، کورنیش و هی هیور مطرح شد. آنان در آثار خود همواره به اتخاذ تدابیر مناسب و به‌کارگیری اقدامات لازم به منظور کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌هایی که موجب رفتار بزهکارانه می‌شود و همچنین تغییر رابطه بین بزهکار و بزه دیده تأکید کرده‌اند (Rajabi Pour, 2008: 100 and 99). این روش، شیوه‌ای از پیشگیری است که با تغییر وضعیت فرد در معرض بزهکاری و بزه دیدگی و یا تغییر شرایط محیطی مانند: زمان و مکان در صدد است از ارتکاب جرم توسط فرد مصمم به انجام جرم جلوگیری کند. در این روش، گاهی فرد در معرض بزه دیدگی مدنظر قرار گرفته و با حمایت از او یا آن چه در معرض وقوع جرم است، از تحقق عمل مجرمانه جلوگیری می‌شود. در مواردی نیز با تغییر شرایط محیطی اعم از: مکان و زمان، امکان تحقق جرم سلب یا وقوع آن دشوارتر می‌شود (Rahami and Heydari, 1976: 2005). پیشگیری وضعی شامل: از بین بردن کامل برخی از خطرات، کاهش بعضی از خطرات با کاستن از دامنه خسارت وارده، تقلیل برخی از خطرات به وسیله انجام اقدامات امنیتی مانند: نصب دوربین‌های مدار بسته یا افزایش تعداد افراد پلیس برای ترساندن و بازداشتن از ارتکاب جرم، انتقال برخی از خطرات به کمک وسایلی مثل: تسهیل بیمه و نظایر آن و پذیرفتن برخی از خطرات که اجتناب‌ناپذیر بوده و یا رفع آن‌ها هزینه‌های غیرقابل تحملی را تحمیل می‌کند، می‌باشد. این نوع پیشگیری با توجه به شرایط بزهکار، نوع جرم، اهداف و موضوع‌های جرم و خصوصیات بزه دیده، اقداماتی را به اجرا می‌گذارد که فرآیند آن‌ها موجب از بین رفتن و یا تضعیف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم خواهد شد. کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم، با توسعه امنیت فیزیکی یا طراحی ساختمان و محله‌ها که در نهایت موجب خطرناک و پرهزینه شدن اعمال مجرمانه می‌شود، همراه است. در این روش از پیشگیری، مدیریت پیشگیری از جرم با تغییر و اصلاح روش زندگی افراد و محیط سکونت آن‌ها، به دنبال خنثی‌سازی عملیات مجرمانه است که در واقع این قبیل اقدامات مکمل کار پلیسی به شمار می‌آید؛ بنابراین پیش‌بینی، شناخت و ارزیابی خطر جرم و انجام اقداماتی برای رفع یا تقلیل آن را پیشگیری وضعی می‌گویند؛ که گاهی از آن تحت عنوان «مدیریت کردن خطر جرم» نیز نام می‌برند (Bayat et al., 2008: 43 and 42). به نظر می‌رسد در جرائم جنسی، پیشگیری وضعی مؤثرتر باشد؛ چرا که در این دسته از جرائم اولاً بالا بردن ضریب ایمنی بزه دیده بسیار آسان‌تر از منصرف کردن بزهکار از ارتکاب جرم است که تحت تأثیر امیال و غرایز درونی طبیعی کنترل نشده اقدام به تجاوز جنسی می‌کند، ثانیاً به خاطر تبعات

بسیار منفی این جرم بر روحیه و روان بزه دیده و نگرانی بزه دیدگان بالقوه به ویژه زنان از این موضوع، می توان به شکل فعال تری از بزه دیده احتمالی برای پیشگیری کمک گرفت (Haddadzadeh Nayeri, 2009: 39).

گستره جغرافیایی مواد مخدر

بیست و دو کشور که بزرگترین تولیدکننده ها و دروازه های قاچاق مواد مخدر در سال مالی ۲۰۱۶ تعیین شده اند عبارتند از: افغانستان، باهاماس، بلیز، بولیویا، برما، کلمبیا، کوستا ریکا، جمهوری دومینکن، اکوادور، ال سلوادور، گواتیمالا، هایتی، هندوراس، هند، جمایکا، لاوس، مکزیکو، نیکاراگوا، پاکستان، پاناما، پیرو و ونزوئلا. بر اساس آمار دفتر پلیسی کنترل مواد مخدر ملی امریکا، افغانستان برای سومین سال متواتر بزرگترین تولید کننده ی خشخاش در جهان شده است (Eshkeyti and Khodakarami, 2019). ۱۸۰ هزار هکتار زمین در ۲۰۱۲ به ۱۹۸ هزار هکتار در ۲۰۱۳ افزایش یافته است. تجارت خشخاش در افغانستان نهادهای داخلی کشور را نیز تهدید می کند به ویژه اقتصاد قانونی، حکومت داری خوب و ظرفیت مردم افغانستان را تحت تأثیر قرار می دهد (Simber et al., 2017). به رغم کاهش محصول افغانستان که شامل کاهش ۷۳۴۸ هکتار زمین در ۲۰۱۳ در برابر ۹۶۷۲ هکتار زمین در ۲۰۱۲ می باشد (Eshkati & Khodakarami, 2019).

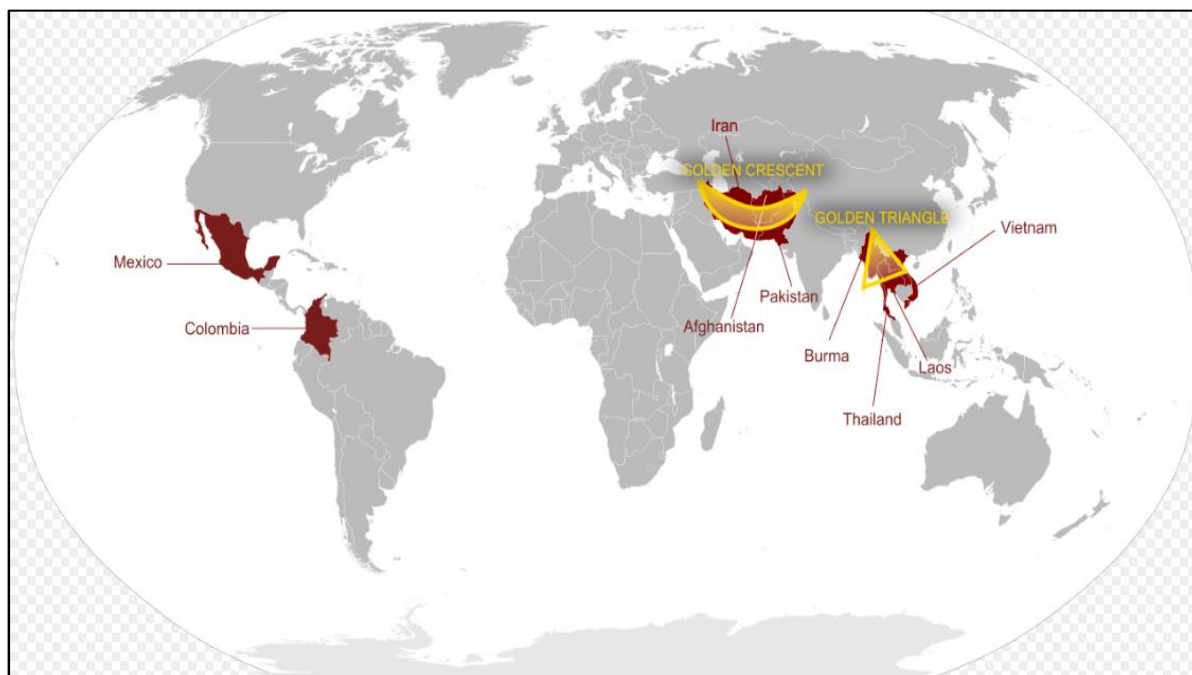
نقشه ۱: جغرافیای موارد مخدر ککائین در جهان

Source: (<https://assets.weforum.org>)

هلال طلایی اصطلاحی در اشاره به یکی از مناطق تولیدکننده اصلی تریاک در آسیا می باشد. این منطقه به خاطر شباهت با هلال ماه به این نام خوانده می شود. هلال طلایی شامل مناطق کوهستانی سه کشور افغانستان، پاکستان و ایران است. در سال ۱۹۹۱، افغانستان بزرگترین تولیدکننده تریاک در جهان بود و بعد از آن میانمار که بخشی از مثلث طلایی می باشد (Fathi et al., 2012). هلال طلایی سابقه بسیار طولانی تر از مثلث طلایی در تولید تریاک دارد. هلال طلایی در دهه هفتاد قرن ۲۰ توسعه یافت در حالی که مثلث طلایی از دهه پنجاه شروع به کار کرد. جمهوری اسلامی ایران به سبب مجاورت با یکی از بزرگترین کانون های تولید و قاچاق مواد مخدر، یعنی هلال طلایی^۱

^۱. Golden Crescent

(افغانستان و پاکستان) به مثابه پلی برای ترانزیت مواد مخدر به کشورهای اروپایی واقع شده و در این رهگذر، ناگزیر با این پدیده شوم درگیر شده است. با توجه به اینکه سرزمین ایران برای ترانزیت مواد مخدر به اروپا نسبت به سایر مسیرها، کوتاه‌ترین و سهل‌الوصول‌ترین مسیر بوده است، لذا همواره حدود ۰۵ درصد و در برخی سال‌ها بیشتر از این مقدار مواد مخدر وارد سرزمین جمهوری اسلامی می‌شود (Simbar Etal.2017).

شکل ۱: هلال طلایی ترانزیت مواد مخدر

Source: (<https://simple.wikipedia.org>)

مسلماً بخش قابل توجهی از این مقدار که نوعاً تریاک، هروئین و حشیش است، برای مصرف داخلی وارد کشور می‌شود، اما موادی مانند مرفین که اغلب در اوزان بالا و به قصد تبدیل آن به هروئین وارد و به کشورهای اروپایی ترانزیت می‌شود. سودآوری قاچاق مواد مخدر نیز این انگیزه را در فرد تقویت می‌کند که به منظور تصاحب سریع ثروت‌های کلان به قاچاق مواد مخدر روی آورد؛ علاوه بر آن سود حاصل از تجارت غیرقانونی مواد مخدر چنان قدرت آفرینی می‌کند که حتی می‌تواند بر کارکرد نهادهای سیاسی کشوری مؤثر واقع شود. هم‌اکنون گردش مالی تولید، ترانزیت و توزیع مواد مخدر بعد از تجارت اسلحه، بیشترین رقم را در سال به خود اختصاص داده است و حتی از درآمد نفت هم بیشتر است سال ۳۲۰۰، ۱۵۰۰ میلیارد دلار گردش مالی حاصل از کار اقتصادی از ناحیه مواد مخدر بود اگر سود آن ۳۰ درصد یا بیشتر باشد، سالانه چیزی در حدود ۰۵۰ میلیارد دلار سود این تجارت بوده است.

تخمین زده شده است که یک سوم تا یک پنجم از درآمد حاصل از فروش مواد مخدر توسط گروه‌های جنایت‌کار سازمان‌یافته بین‌المللی در سراسر جهان در سال ۲۰۱۴، از راه فروش مواد مخدر به دست آمده است. ارتباطات سیار فرصت‌های تازه‌ای را در اختیار قاچاقچیان مواد مخدر قرار داده است، همچنین شبکه دارک نت^۱ این فرصت را برای

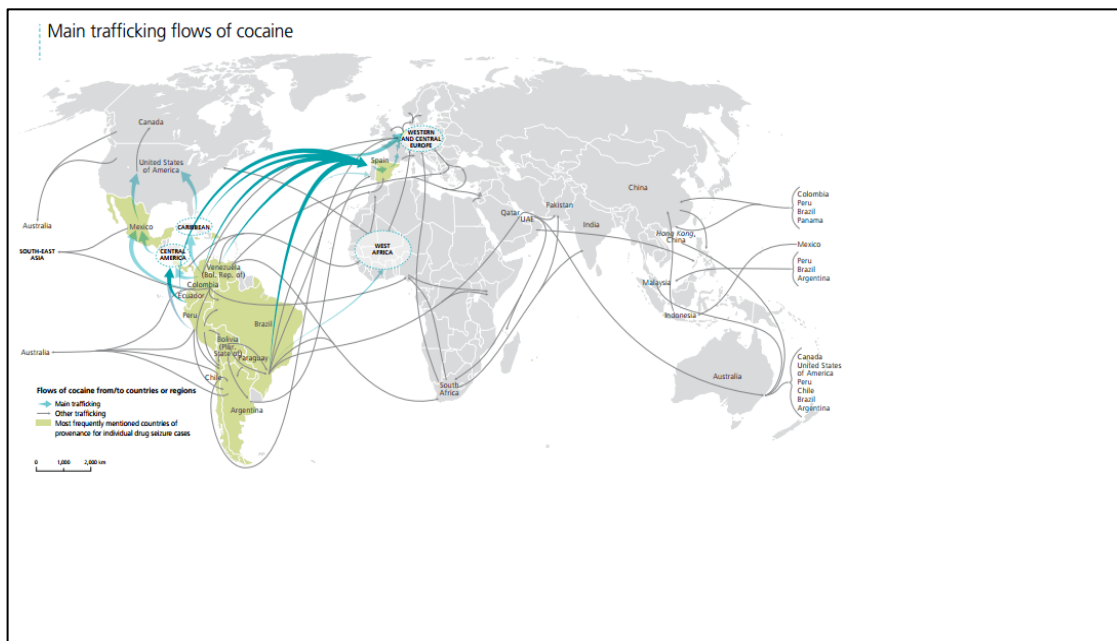
^۱. Dark net

مصرف‌کنندگان فراهم می‌کند تا به صورت ناشناس مواد مخدر را از طریق پرداخت ارزی دیجیتال، مانند بیت‌کوین، خریداری کنند. با وجود این که قاچاق مواد مخدر در دارک نت همچنان ناچیز است، اما بر اساس یک مطالعه، معاملات مواد مخدر بین سپتامبر ۲۰۱۳ و ژانویه ۲۰۱۶ افزایشی سالانه معادل ۵۰ درصد داشته است. خریداران مواد مخدر از طریق دیجیتال عمدتاً مصرف‌کنندگان تفریحی کانابیس، اکستاسی، کوکائین، داروهای توهم‌زا و مواد روان‌گردان جدید هستند (Fathi Etal. 2012).

نقشه ۲: جغرافیای مواد مخدر در جهان Source: <https://www.flickr.com>

نقشه ۳: مسیرهای جغرافیایی ترانزیت کوکائین در جهان (Source: <https://i1.wp.com>)

دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد^۱ سال گذشته از افزایش قاچاق کوکائین به شرق در بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ خبر داده بود. کوکائین ماده مخدری است که در آمریکای جنوبی تولید می‌شود و از مسیر مکزیک به

^۱. UNODC

آمریکای شمالی و آفریقای جنوبی و از آنجا به شرق منتقل می‌شود. در گزارش مذکور به قاچاق حشیش و تریاک از مسیر حوزه بالکان اشاره شده بود. همچنین در این گزارش آمده بود که مواد مخدری که در افغانستان تولید می‌شود، از مسیر ایران، ترکیه، بلغارستان به اروپا و از سوی دیگر به پاکستان و هندوستان و به کشورهای آسیای میانه قاچاق می‌شود. در بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ مسیر قفقاز نیز برای قاچاق مواد مخدر به اروپا افزوده شده است. تولید هروئین در کشورهای آسیای جنوب شرقی در میانمار و لائوس افزایش یافته است. بیشترین تولید و پخش هروئین جهان در مکزیک و کلمبیا صورت می‌گیرد. هروئین تولید شده در این مناطق در بخش شمالی و جنوبی قاره آمریکا توزیع می‌شود. بر اساس داده‌های کمیساریای امور داخلی و مهاجرت کمیسیون اتحادیه اروپا، قاچاق مواد مخدر از روی پنج ماده حشیش، اکستازی، آمفتامین، کوکائین و هروئین مورد بررسی قرار می‌گیرد. کشورهای اتحادیه اروپا بیشترین تولید کننده اکستازی و آمفتامین هستند. بر اساس این داده‌ها کشورهای هلند و بلژیک تولیدکنندگان اصلی اکستازی هستند. لهستان، استونی و لیتوانی در رده دوم تولید اکستازی در اتحادیه اروپا قرار دارد. کشورهای جمهوری چک، اسلواکی، هلند، بلژیک نیز بیشترین تولیدکننده آمفتامین هستند. بر اساس گزارش مذکور حشیش در ۱۷۶ کشور جهان تولید می‌شود که ۵۴ درصد آن در قاره آمریکا، ۲۶ درصد در قاره آفریقا، ۱۵ درصد در قاره آسیا و ۴ درصد در قاره اروپا و یک درصد نیز در منطقه اقیانوسیه تولید می‌شود. کوکائین نیز در منطقه آندئان که شامل کشورهای پرو، بولیوی و کلمبیا در آمریکای جنوبی است، تولید می‌شود. این ماده مخدر از آفریقای غربی به کشورهای دیگر قاچاق می‌شود. کشورهای آمریکای جنوبی در سال‌های اخیر بیشترین تولید کننده و مصرف کننده کوکائین در جهان بوده‌اند.

پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر

۱. اقدامات پیشگیری وضعی در راستای افزایش دشواری ارتکاب قاچاق مواد مخدر
این گروه از روش‌های پیشگیری وضعی مرکب از پنج شیوه می‌باشد که هدف از به‌کارگیری این روش‌ها تحت تأثیر قرار دادن میزان و وسعت تلاش‌ها و اقدامات لازم برای ارتکاب جرم از جانب مجرم می‌باشد. روش حمایت و حفاظت از آماج‌های جرم سعی دارد با استفاده از موانع فیزیکی و غیر فیزیکی سبب محدود شدن توانایی ارتکاب جرم گردد (اشراقی، ۱۳۹۳: ۳۸)؛ در نتیجه با انجام چنین اقداماتی قصد دارد توزیع مواد مخدر و قاچاق آن را مشکل‌تر و با قرار دادن موانعی تلاش لازم برای ارتکاب جرم را افزایش دهند؛ شیوه‌هایی از گروه مذکور که در این بحث مورد نظر عبارت‌اند از:

۱-۱. تقویت آماج‌ها و کنترل دسترسی به توزیع‌کنندگان مواد مخدر
یکی از روش‌های دشوار ساختن ارتکاب جرم؛ مشکل ساختن دسترسی به آماج‌ها است؛ هدف از این روش؛ تقلیل آسیب‌پذیری آماج‌ها است؛ اولین گام در جهت تقویت آماج‌ها و به سبب آن افزایش دشواری ارتکاب جرم؛ شناسایی بزه دیدگان بالقوه از طریق ارزیابی میزان احتمال خطر بزه دیدگی افراد و گرایش آن‌ها به مصرف مواد مخدر است زیرا بزه دیدگی واقعه‌ای تصادفی نیست و در میان مردم به طور مساوی توزیع نشده است و همواره متغیرهای اجتماعی؛ فردی و محیطی در میزان آن مؤثر است؛ کثرت بزه دیدگی در میان برخی گروه‌ها بیشتر از سایرین است برعکس برخی گروه‌ها نیز در مقایسه با گروه‌های دیگر کمتر متحمل بزه دیدگی می‌شوند و در اثر وجود

خصوصیاتی مثل سن؛ جنس و... ممکن است کمتر یا بیشتر از سایرین در اثر وقوع جرم متحمل خسارت شوند؛ بنابراین خطر بزه دیدگی برای تمامی اعضای جامعه یکسان نیست؛ میزان خطر بزه دیدگی اعتیاد با موقعیت جغرافیایی و طراحی محیطی؛ جنسیت؛ سن شرایط اقتصادی؛ عادات روزمره؛ شیوه و سبک زندگی؛ محل سکونت؛ تراکم جمعیت؛ طلاق؛ فاصله طبقاتی و عوامل دیگر در ارتباط است؛ لذا لازمه به کارگیری مناسب شیوه‌های پیشگیری؛ شناسایی افراد مستعد و در معرض گرایش به قاچاق مواد مخدر یا دارای گرایش به فعالیت در زمینه‌های توزیع؛ ورود و خروج مواد مخدر است (Rozahara, 2017: 58).

بنابراین پس از شناسایی بزه دیدگان بالقوه و ارزیابی میزان خطر بزه دیدگی آنان؛ ارائه آموزش‌های لازم در جهت به کارگیری روش‌های گوناگون پیشگیری وضعی به منظور تقلیل آسیب‌پذیری و کنترل دسترسی به آماج‌ها می‌تواند مؤثرتر واقع شود که در اینجا می‌توان به شیوه‌هایی چون تعبیه باجه نگهبانی و پاسگاه‌های مرزی در این گونه مکان‌ها در جهت سخت کردن آماج‌ها و کنترل دسترسی به آن‌ها اشاره نمود.

۱-۲. کنترل وسایل تسهیل کننده جرم

در این خصوص هم می‌بایست کنترل وسایل و تجهیزات ورود و حمل و مواد مخدر از قبیل شناسایی خودروهایی که غالباً در امر قاچاق مواد مخدر مورد استفاده قرار می‌گیرند و نیز شناسایی شیوه‌های جاساز و تعبیه مواد مخدر و همچنین کنترل آلات و ادوات مصرف مواد مخدر و اطلاع‌رسانی مستمر برای مأمورین و پرسنل نظارتی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

کنترل وسایل و تجهیزات ورود و حمل مواد مخدر و نیز شناسایی شیوه‌های جاساز و تعبیه مواد مخدر به همراه آلات و ادوات استعمال این مواد از دیرباز نظر دست‌اندرکاران سیاست جنایی را به خود جلب کرده است. دست‌اندرکاران عدالت کیفری سعی دارند این تسهیل کننده‌ها را تحت کنترل قرار داده و بدین ترتیب بر میزان ارتکاب جرائم تأثیر بگذارند به این منظور حمل آلات و ادوات استعمال مواد مخدر طی ماده ۲۰ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام جرم انگاری شده است. همچنین برای افرادی که در امر جاساز و تعبیه محل‌های مورد نیاز در خودروهای قاچاقچیان فعالیت دارند به طور خاص تعیین مجازات اقدام نموده است.

۱-۳. غربال ورودی‌ها و خروجی‌ها در مناطق مرزی

امنیت مرزی، به معنی جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص و حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی، با رعایت ضوابط قانونی از راه دروازه‌های مجاز مرزی است. پایدارترین و مهم‌ترین نقش مرز، کارکرد دفاعی - امنیتی آن یعنی ایجاد مانع در برابر حرکت انسان، کالا و تفکرات است.

در این میان تلاش کشورها بر این است که تا جایی که ممکن باشد مرزهای آن‌ها جز در برخی گذرگاه‌های توافق شده و مجاز غیرقابل نفوذ باشد تا به این وسیله حاکمیت آن‌ها بر سرزمین خود دچار خدشه نشود و امنیت کشور در ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصادی و نظامی آسیب نبیند. ایجاد امنیت در مناطق مرزی ایجاد امنیت برای کل کشور است زیرا در صورت بروز ناامنی در این مناطق، این معضل می‌تواند به کل کشور سرایت کند. مرز از مهم‌ترین

عناصر مرتبط با امنیت داخلی به شمار می‌آید، موضوعی که در کشور همسایه یعنی افغانستان با بی‌ثباتی همراه بوده و این امر موجب بروز تهدیدات امنیتی و بروز رخداد‌های ضد امنیتی متعدد در داخل کشور شده است و انسداد مرزهای شرقی کشور با توجه به موضوعات مختلف امنیتی از اولویت‌های خاصی برخوردار است؛ بنابراین انسداد مسیرهای تردد خودروها و وسایل نقلیه موتوری، نصب تجهیزات الکترونیکی، رادارها، دوربین‌ها، احداث خاکریزها، کانال‌ها و برجک‌ها به منظور انسداد کامل مرزی بر اساس فازبندی‌های مختلف در حال اجرا است (Anti-Drug Staff, 2012: 38).

قاچاق و ترانزیت بین‌المللی مواد مخدر با مرزهای زمینی، هوایی و دریایی ارتباط مستقیم و تنگاتنگ دارد و قاچاقچیان علاوه بر نقل و انتقال مواد مخدر از طریق مرزهای غیرمجاز، مرزهای مجاز را نیز ترک نکرده، با شیوه‌های مختلف به قاچاق مواد مخدر پرداخته و محموله‌های قاچاق را از مرزها عبور می‌دهند. در این شرایط گمرک نقش مهم و کلیدی را ایفا می‌کند.

مرکز مبارزه با جرائم سازمان‌یافته گمرک اعلام کرده است مأموران گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۳، ۱۴۶ هزار و ۲۲۱ کیلوگرم انواع مواد مخدر و پیش ساز را کشف کرده‌اند؛ که این مقدار نسبت به سال ۱۳۹۲، ۶۹۸ درصد افزایش داشته است. مجموع کل قرص‌های مخدر که طی سال ۱۳۹۳ در کل کشور کشف شده، حدود ۸۰ میلیون عدد قرص بوده است که از این میزان ۶۲ میلیون عدد توسط مأموران گمرک کشف و ضبط شده است؛ طی سه ماهه اول سال ۱۳۹۴، گمرک ۶۷ تن پیش ساز مواد مخدر را کشف کرده است (Heroism and Alizadeh, Ghalilu, 2015: 143).

گمرک با سابقه‌ترین و قدیمی‌ترین تشکیلات اداری کشور است و از طرفی به عنوان مرزبان اقتصادی، بازوی اجرای سیاست‌های تجارت خارجی کشور محسوب می‌شود. حضور فعال گمرک در مرزهای رسمی زمینی، هوایی و دریایی شامل گمرکات اجرایی کشور، بازارچه‌های مرزی، بندر، فرودگاه‌ها، مناطق تجاری، مناطق ویژه اقتصادی، اسکله‌ها و گمرکات امانات پستی ابعاد وسیعی به حوزه فعالیت این سازمان بخشیده است (Special Journal of Customs Affairs, 2012: 38).

غریب‌ال‌خروجی‌ها عمدتاً به این منظور طراحی می‌شوند که اگر هم بزهکار موفق به دسترسی به آماج جرم شده باشد؛ با این حال موفق به خارج کردن آن‌ها از موقعیت ارتکاب جرم نشوند. در زمینه به‌کارگیری این تکنیک شاید بتوان به تجهیز ایست‌های بازرسی و پاسگاه‌ها در مبادی ورودی مرزها و نیز شهرها و همچنین تعبیه گیت‌های پیشرفته به صورت متوالی در مراکزی چون فرودگاه اشاره نمود تا پس از ورود مواد مخدر به داخل؛ از جابه‌جایی آن تا مقصد مورد نظر جلوگیری کرد و بدین ترتیب از ورود و توزیع مواد مخدر جلوگیری و به طور غیرمستقیم از میزان اعتیاد پیشگیری شود.

۲. اقدامات پیشگیری وضعی قاچاق مواد مخدر از طریق افزایش خطر ارتکاب

دسته دیگری از روش‌های پیشگیری وضعی تلاش می‌کند با بیشتر نمودن خطرات و تهدید نمودن افراد او را از ارتکاب جرم بازدارند.

۱-۲. توسعه محافظت

به طور کلی بر اساس مبانی نظریه فرصت جرم هر اندازه میزان محافظت از آماج‌های جرم تقویت گردد به همان اندازه افزایش خطر ارتکاب جرم کاهش یافته و موجبات انصراف فرد را از عملی کردن تصمیمش فراهم می‌آورد (Zahani, 2016: 52). به عنوان مثال می‌توان به مراقبت‌های خانواده از طریق محدود کردن رفت و آمد فرزندان با دوستان ناباب؛ مشخص کردن ساعات ورود و خروج فرزند از منزل در جهت محافظت بیشتر و پیشگیری از سقوط در دام اعتیاد؛ تجهیز، مرزها به برج‌های دیده‌بانی و سیستم‌های دید در شب و ره‌گیری عامل خارجی در راستای ممانعت از ورود مواد مخدر و سپس توزیع آن اشاره نمود.

۲-۲. تقویت نظارت رسمی

مراقبت رسمی معروف‌ترین شیوه پیشگیری وضعی از جرم می‌باشد که با بهره‌گیری از افسران و مأمورین پلیس سعی در پیشگیری از جرم دارد؛ در ذیل نقش مراقبت رسمی پلیس در پیشگیری از جرائم حوزه مواد مخدر مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت:

ایجاد پاسگاه‌های ایست بازرسی ثابت و سیار و راه‌اندازی گشتی‌های پیاده و سواره یکی از اقدامات پلیس در جهت پیشگیری از جرم از طریق حضور در صحنه و سرکوبی است تا از این طریق معادله انتخاب عقلانی مجرمین را با سنگین‌تر کردن کفه ترازوی خطر دستگیری برهم زده و مجرمین بالقوه را از ارتکاب جرم باز دارد.

نظریه انتخاب عقلانی مجرم معتقد است که بزهکار بالقوه انسانی است که بر حسب فایده‌ای که از نتیجه فعالیت مجرمانه انتظار دارد انتخاب کرده و تصمیم می‌گیرد؛ شخصی که مرتکب جرم می‌شود به جای سرمایه‌گذاری در فعالیت قانونی به علت فایده‌ای که از عمل مجرمانه خود انتظار دارد اقدام به ارتکاب جرم می‌نماید.

حال در صورتی که پلیس به عنوان اولین نهاد رسمی مسئول در خصوص پی‌جویی و کشف مواد مخدر و شناسایی توزیع‌کنندگان و قاچاقچیان مواد مخدر و معرفی آن‌ها به مقامات مسئول قضایی جهت اجرای مجازات بتواند از عهده این کار به خوبی برآید و نتیجه اقداماتش را به سمع و نظر مردم و بزهکاران بالقوه در جامعه برساند؛ در انتخاب عقلانی آنان تأثیر بسزایی خواهد داشت و کفه ترازوی منافع حاصله از ارتکاب جرم سبک‌تر از خطرات و مضرات آن خواهد شد؛ در این مرحله اقداماتی که پلیس در جهت نیل به هدف مذکور باید انجام دهد در دو قسمت بیان گردیده است:

۱-۲-۲. پیشگیری انتظامی و بررسی برخی از مواد قانون مواد مخدر

قانون‌گذار ایران بنا به اهمیت جرم قاچاق، در قوانین عام و خاص به جرم‌انگاری انواع آن پرداخته و متناسب با شدت و عواقب سوء هریک از جرائم، مجازاتی در خور توجه مقرر نموده است؛ با این حال آنچه توجه ما را به خود جلب کرد، بحث پیشگیری وضعی از چنین جرائمی در قوانین ایران است. از سویی نمی‌توان از این موضوع غافل ماند که «اولین گام‌هایی که در حوزه پیشگیری از جرم مطرح شد معطوف به پیشگیری انتظامی بود. مثلاً چگونه می‌شود با اعزام گشت با کارهای انتظامی از وقوع جرم جلوگیری کرد» (Amin Sarim, 2014: 173).

به موجب بند (ج) ماده‌ی (۱) قانون پیشگیری از جرم، پیشگیری انتظامی، عبارت است از تدابیر و اقدامات ناجا و سایر دستگاه‌هایی که به حکم قانون در این زمینه موظف هستند، با هدف حمایت از شهروندان آسیب‌پذیر در برابر خطر وقوع جرم، افزایش آگاهی‌های عمومی، ارائه خدمات مشاوره‌ای پیشگیرانه، نظارت و مراقبت بر اماکن عمومی و مناطق جرم‌زا و افزایش هزینه‌های ارتکاب جرم. هرچند در سال‌های اخیر موارد دیگری از پیشگیری همچون پیشگیری اجتماعی نیز مطرح شد و ذهن بسیاری از جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان را به خود معطوف کرد، اما نمی‌توان از نظر دور داشت که بحث پیشگیری انتظامی در مورد جرائم مهمی چون قاچاق هم چنان مورد توجه بوده و یکی از انواع پیشگیری‌های مطرح در حوزه‌ی سیاست جنایی مبارزه با قاچاق محسوب می‌شود.

تبعات قاچاق مواد مخدر به ویژه از لحاظ بهداشت عمومی و اقتصاد در ۵۰ سال اخیر تا بدان جا رسیده است که اصطلاح Trafficking تنها شامل مواد مخدر غیرمجاز می‌شود. در واقع مواد مخدر دو دسته‌اند: یا مجازند مثل سیگار، توتون، الکل (در کشورهای غربی) یا غیرمجازند. مثل مواد مخدر غیر مشروع، همچنین یکی از مهم‌ترین مصادیق قاچاق، مربوط به قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی همچون آمفتامین‌ها است. قاچاق مواد مخدر علاوه بر آثار سوء در اقتصاد مملکتی و فلج کردن آن، سالانه بار سنگینی بر دوش دولت برای درمان و بازپروری معتادان و به ویژه خانواده‌هایی که قربانی این گونه مواد خانمان سوزند، تحمیل می‌کند. از طرفی در حال حاضر، مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر به‌رغم وجود قوانین لازم و حتی تشدید مجازات در این امر، پیچیدگی بسیاری دارد. «یکی از عوامل عمده‌ی این پیچیدگی، هم مرز بودن کشور افغانستان با جمهوری اسلامی ایران است. به عنوان نمونه، این کشور در سال ۲۰۰۴ بیش از ۶۳۰ تن و در سال ۲۰۰۵ نزدیک به ۴۵۱۰ تن تریاک تولید کرده است. همچنین این کشور ۸۷ درصد تریاک جهان را تولید می‌کند و سالانه بیش از ۴/۵ میلیارد دلار از تولید تریاک سود حاصل می‌کند» (Kakouei, 2009: 12).

به هر ترتیب، حمل و قاچاق مواد مخدر یک آسیب اجتماعی جدی است و از سوی دیگر، زمینه‌ی بسیاری از جرائم را نیز فراهم می‌کند.

از این رو پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر به ویژه در جامعه‌ی امروزی که پس از عمری تجربه‌ی تلخ مواد مخدر سنتی به بحران بزرگ‌تری به نام مواد مخدر صنعتی و روان‌گردان‌های متنوع مبتلا شده است، امری غیرقابل اجتناب است. علی‌ایحال همیشه پیشگیری در ابعاد دیگر آن همچون پیشگیری وضعی و یا اجتماعی و جامعه‌مدار پاسخگو نیست و به دلیل اهمیت آثار و عواقب مخرب مواد مخدر سنتی و صنعتی، پیشگیری انتظامی به عنوان اهرمی مقتدر جهت مقابله با قاچاق مواد مخدر افیونی ضرورتی وصف‌ناپذیر می‌یابد.

یکی از مقررات مربوط به پیشگیری انتظامی از قاچاق مواد مخدر، قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ و اصلاحی ۱۳۸۹ است که به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است. قانون‌گذار در ماده ۳۳ این قانون مقرر داشته است: «به منظور پیشگیری از اعتیاد و مبارزه با قاچاق مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی از هر قبیل، اعم از تولید، توزیع، خرید، فروش و استعمال آن‌ها و نیز موارد دیگری که در این قانون ذکر شده است، ستادی به ریاست جمهوری اسلامی ایران تشکیل و کلیه‌ی عملیات اجرایی و قضایی و برنامه‌های پیشگیری و آموزش عمومی و تبلیغ علیه مواد مخدر در این ستاد متمرکز خواهد بود. اعضای ستاد به شرح زیر است:

۱. رئیس جمهور
۲. دادستان کل کشور
۳. وزیر کشور
۴. وزیر اطلاعات
۵. وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی
۶. وزیر آموزش و پرورش
۷. رئیس سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران
۸. فرماندهی نیروی انتظامی
۹. سرپرست دادگاه انقلاب اسلامی تهران
۱۰. سرپرست سازمان زندانها و اقدامات تأمین و تربیتی
۱۱. فرماندهی نیروی مقاومت بسیج
۱۲. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی.

تبصره ۱: رئیس جمهور می تواند برای اداره‌ی جلسات ستاد مبارزه با مواد مخدر یک نفر نماینده از جانب خود تعیین نماید.

تبصره ۲: برای پیشگیری از ارتکاب جرائم مواد مخدر، دولت موظف است هر سال بودجه‌ای برای این امر اختصاص و به دستگاه‌های ذی ربط موضوع همین ماده ابلاغ نماید.

چند نکته در ارتباط با مقررات ماده‌ی فوق‌الذکر قابل اشاره است: اولاً «ستاد مبارزه با مواد مخدر یک ستاد مدیریتی و سیاست‌گذار در ارتباط با امر پیشگیری از جرائم مواد مخدر است؛ به عبارت دیگر این ستاد مستقیماً به امر پیشگیری و مبارزه با جرائم مواد مخدر اقدامی نمی‌کند، بلکه با تصویب آئین نامه‌ها، طرح‌ها و پیشنهادهای، امور مربوط به پیشگیری از جرائم مواد مخدر را سازماندهی و مدیریت می‌کند» (Rahimi Nejad, 2011: 128). این ستاد در اجرای وظیفه‌ی محوله و به استناد ماده (۳۴) قانون مزبور در تاریخ ۱۳۷۷/۱۱/۲۰ آئین نامه ویژه‌ای را تحت عنوان (پیشگیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر اعتیاد)، تصویب نمود.

ثانیاً تأمل در ترکیب اعضای تشکیل دهنده‌ی ستاد مبارزه با مواد مخدر نشان می‌دهد که پیشگیری در معنای وسیع کلمه و در تمام سطوح آن از جمله پیشگیری انتظامی مدنظر مقنن بوده است. بی‌تردید شرکت فرماندهی نیروی انتظامی به عنوان عضوی از اعضای ستاد مبارزه با مواد مخدر به منظور پیشگیری انتظامی از قاچاق مواد مخدر است. لذا قانون‌گذار با تصویب قانون مذکور به امر پیشگیری انتظامی در کنار سایر انواع پیشگیری‌ها از جمله پیشگیری وضعی، پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث مبادرت ورزیده است.

علاوه بر قانون مذکور، قانون نیروی انتظامی، مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۷ نیز یکی از مهم‌ترین وظایف نیروی انتظامی را پیشگیری از بزهکاری قرار داده است. نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران که به موجب قانون نیروی انتظامی مصوب ۱۳۶۹ از ادغام شهربانی و ژاندارمری و کمیته‌ی انقلاب اسلامی به وجود آمده است، به موجب ماده‌ی (۳)

قانون فوق‌الذکر، وظیفه استقرار نظم و امنیت، آسایش عمومی و فردی و پاسداری از دستاوردهای انقلاب اسلامی را به عهده دارد.

مطابق ماده (۴) قانون مذکور، وظایف نیروی انتظامی را می‌توان به چهار گونه‌ی خدماتی، امنیتی، قضایی و انتظامی طبقه‌بندی کرد. لکن در بین این وظایف، وظیفه‌ی انتظامی بیش از سایر وظایف به پیشگیری از بزهکاری مرتبط است. در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر و قاچاق بند (۳) قسمت‌های (الف)، (ب)، (ج)، (د) ماده‌ی (۴) مقرر می‌نماید برقراری امنیت برای مبارزه با مواد مخدر، مبارزه با قاچاق و پیشگیری از بزهکاری در شمار وظایف نیروی انتظامی قرار دارد. با این حال با توجه به بند (۸) ماده (۴) قانون فوق‌الذکر که نیروی انتظامی موظف شده است تا در زمینه‌ی برقراری امنیت، حفظ نظم و آسایش در جامعه، تدابیری مناسب اتخاذ و اقدامات مؤثری اعمال نماید، به نظر می‌رسد این وظایف به لحاظ ماهیتی باید جنبه‌ی کنشی داشته باشند؛ چرا که پیشگیری از بزهکاری در معنای خاص آن، دربردارنده‌ی اقدامات و تدابیر پیشینی و کنشی است که قبل از ارتکاب جرم با مداخله در فرایند فعلیت یافتن جرم و وضعیت پیش‌جنایی به دنبال جلوگیری از بزهکاری‌اند.

در حالی که بر اساس بند (۸) ماده (۴) قانون فوق‌الذکر نیروی انتظامی به عنوان ضابط قوه‌ی قضاییه، وظیفه دارد به پیشگیری از بزهکاری مبادرت ورزد. لکن هدف از پیشگیری در معنای خاص این است که نیروی انتظامی جرم را در نطفه خفه کند، نه اینکه صرفاً در نقش ضابط قوه‌ی قضاییه وارد عمل شود، فلذا توجه به پلیس اداری که بتواند با اتخاذ تدابیر مناسب غیر کیفری و اعمال اقدامات پیشینی و نه واکنشی به استقبال جرم رود و از شکل‌گیری و وقوع آن جلوگیری نماید، امری ضروری است. در حالی که «با بررسی قسمت (د) بند (۸) ماده‌ی (۴) قانون نیروی انتظامی پیداست که قانون‌گذار ایرانی به تفکیک بین نهاد پلیس بر اساس دو رویکرد کنشی و واکنشی چندان توجهی نداشته است و پیشگیری از بزهکاری که باید توسط پلیس اداری انجام شود، مقنن ایرانی آن را در اختیار پلیس فنی قرار داده است» (Zargari, 2008: 121).

بنابراین می‌توان مهم‌ترین وظایف پیشگیری وضعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران جهت مبارزه با قاچاق مواد مخدر را بر اساس قانون نیروی انتظامی، بدین شرح برشمرد:

۱. نظارت بر اماکن عمومی و کنترل ورودی و خروجی‌ها در پارک‌ها، تقاطع خیابان‌ها، رستوران‌ها، کافی شاپ‌ها و...
۲. مراقبت و کنترل مرزهای جمهوری اسلامی ایران
۳. همکاری با سازمان‌های ذی‌ربط جهت کاهش جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان‌ها
۴. سازمان‌دهی، تجهیز و آموزش یگان‌های انتظامی و آماده کردن آن‌ها جهت اجرای مأموریت‌های محوله در خصوص مقابله با قاچاق مواد مخدر.

معمولاً اقدامات پلیس را برای تحقیقات مربوط به مواد مخدر از لحظه ترانزیت و ورود مواد مخدر از مرزهای کشور و در ادامه ورود به شهرها و محله و در نتیجه توزیع آن به وسیله خرده‌فروشان در پارک‌ها و سایر مکان‌ها می‌توان در حیطه و شمول وظایف پلیس محسوب نمود. استفاده آخرین روش‌های علمی و آلات و ابزار تخصصی کشف مواد مخدر همچون سگ‌های تعلیم یافته مربوط به این کار و نیز در شهرها مواردی چون حضور سریع و به موقع

پلیس و مأمورین گشت نیروی انتظامی در محل پس از اطلاع از طریق تلفن؛ در بهبود نتیجه حاصله مؤثر خواهد بود.

۲-۲-۲. استفاده از تکنولوژی در کشف و مبارزه با قاچاق مواد مخدر

در تکمیل این بحث شایان ذکر است که امروزه تکنولوژی تمامی جنبه‌های زندگی بشریت را تحت تأثیر قرار داده است. جرائم مربوط به مواد مخدر و همچنین واکنش‌هایی که جامعه برای مقابله با آن از خود نشان می‌دهد نیز از این تأثیر بی‌نصیب نبوده‌اند.

همان طور که مرتکبان جرائم مذکور برای حصول نتیجه مجرمانه از تکنولوژی بهره می‌گیرند؛ مبارزه کنندگان با اقدامات آنان نیز از به‌کارگیری تکنولوژی غافل نمانده‌اند. شناسایی مناطق تحت کشت مواد مخدر به وسیله ماهواره‌ها؛ کنترل تحرکات باندهای قاچاق مواد مخدر به وسیله سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) و تعیین موقعیت مکانی (GPS)؛ تعقیب و مراقبت الکترونیکی؛ به‌کارگیری دستگاه‌های کشف مواد مخدر؛ همگی نشان دهنده توجه جوامع مختلف به تکنولوژی پیشرفته و بهره‌گیری از آن‌ها در مبارزه با مواد مخدر می‌باشد.

امروز فرآیند بررسی و تعیین حدود مکان‌های جرم خیز با استفاده از نرم‌افزارهایی انجام می‌گیرد که یکی از آن‌ها سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) است. GIS امکان ایجاد لایه‌ای اطلاعاتی برای تشریح تفصیلی شرایط و تحلیل روابط بین متغیرها را فراهم می‌آورد؛ زیرا توصیف دقیق و به‌جا، پایه و اساس این سامانه است (Khanali Pour & Ejargah, 2011: 54-55)؛ به طور خلاصه، این سامانه مجموعه‌ای از نرم‌افزارها، سخت‌افزارها، داده‌ها، متخصصان و مدل‌هایی است که جهت اخذ، ذخیره‌سازی، بازیابی، به‌هنگام‌سازی، پردازش، تجزیه و تحلیل، انتقال و نمایش داده‌ها، برای حمایت از تصمیم‌گیری در مورد حل یک مشکل استفاده می‌شود (Ja'farian and worthy of Zarrin, 2006: 94-95). این سامانه، یکی از کاربردی‌ترین ابزارها در جهت تلاش در راستای کاهش وقوع جرم و به تبع آن، افزایش سطح ایمنی شهروندان است. قابلیت‌های فراوان این سامانه باعث شده است از آن در بسیاری از موضوع‌ها به ویژه مسائل شهری مدد گرفت (Qasemi Moghaddam, 2009: 200).

هم چنین با به کار بردن سیستم‌های GIS و تعیین آدرس‌ها با نرم‌افزارهای نقشه‌کشی (مانند کدگذاری جغرافیایی)، می‌توان میزان خطا در مورد آدرس بزه دیدگان مکرر را کاهش داد؛ زیرا تحلیل گران جرم، اغلب با شمارش آدرس-های تکراری محل وقوع جرم، میزان آن را محاسبه می‌کنند. به همین دلیل، میزان حقیقی بزه دیدگی‌های مکرر مشخص نیست. به طور معمول در داده‌های پلیسی، اطلاعات مربوط به آدرس‌ها به ویژه در مجتمع‌های آپارتمانی، ناقص است. این امر موجب می‌شود که تعداد بزه دیدگی‌هایی که دقیقاً یک بار به وقوع می‌پیوندند، بالاتر تخمین زده شوند (Khanali Pour & Ejargah, 2011: 54-55). در واقع به‌کارگیری این سیستم می‌تواند میزان دقت را در تعیین مکان‌ها و گروه‌های در معرض ریسک بزه افزایش دهد.

هم چنین در این راستا، استفاده توأم از GIS و سیستم موقعیت‌یاب جهانی^۱ (GPS) می‌تواند، در تعیین نقاط جرم خیز و گروه‌های در معرض آن، کمک فراوانی نماید. فناوری‌های GPS و GIS به پلیس کمک می‌کند که مأموران

^۱. Global positioning System

گشتی خود را در اماکن مناسب مستقر کند تا بتواند از وقوع جرائم پیشگیری کرده، نرخ مجموع جرائم را کاهش دهند. از این فناوری‌ها در تجزیه و تحلیل جرائم، تهیه نقشه‌های جرم^۱، تعیین نقاط مطلق ارتکاب جرم، تعیین نقاط جرم خیز و گماشتن گشت‌های هدایت شده، استفاده می‌شود که هدف نهایی آن‌ها پیشگیری از ارتکاب جرائم است (Javid, 2009: 86)؛ استفاده از GPS می‌تواند بر دقت اقدامات GIS بیفزاید.

پیچیده شدن قاچاق مواد مخدر از طریق جاسازی‌ها و حجم عظیم جابه‌جایی افراد و وسایل نقلیه و محموله‌ها و عدم کارایی روش‌های سنتی بازرسی؛ سبب گردیده است که مسئولان مبارزه با مواد مخدر؛ ابداع؛ توسعه و تکمیل تکنولوژی کشف مواد مخدر را در سرلوحه اقدامات خود قرار دهند در این زمینه کشورهای چون آمریکا؛ انگلیس؛ فرانسه؛ آلمان؛ بلژیک و چین سرمایه‌گذاری‌های چند ده میلیون دلاری در این زمینه صورت داده‌اند و از این تکنولوژی‌ها بهره می‌گیرند (Rostami, 2014: 51).

تکنولوژی‌های کشف مواد مخدر را می‌توان در دو گروه مهم و اصلی تقسیم نمود: گروه اول از اشعه ایکس و مواد هسته‌ای استفاده می‌کنند. روش‌های بمباران نرونی؛ اشعه گاما و امواج الکترومغناطیس در زمره این گروه جای دارند. گروه دوم از تکنولوژی مذکور برای شناسایی خصوصیات ذرات باقیمانده از مواد مخدر و یا بخار آن که ممکن است در درون یا اطراف اشیاء وجود داشته و یافت شوند؛ از تجزیه و تحلیل شیمیایی بهره می‌گیرند؛ این تکنولوژی‌ها بر اساس موضوع بازرسی به چهار دسته: کشف مواد مخدر جاسازی شده در چمدان‌ها؛ تکنولوژی بازرسی کیف‌های دستی؛ بازرسی کامیون‌ها و کانتینرها تقسیم می‌شوند که مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تکنولوژی اشعه ایکس؛ انرژی هسته‌ای؛ الکترومغناطیس و ردیاب‌های شیمیایی برای بازرسی کیف‌های دستی؛ کامیون‌ها و کانتینرها؛ اشاره نمود که خود به اقسام مختلف با ساختارهای متفاوت تقسیم می‌شوند.

لازم به ذکر است این تکنولوژی‌ها علیرغم مزیت‌های فراوان محدودیت‌هایی نیز دارند که هنگام انتخاب باید به آن‌ها توجه گردد مثلاً سیستم اشعه ایکس پر قدرت - قدرتی حدود ۸ میلیون الکترون‌ولت با ۵۰ الی ۷۰ برابر بیشتر از دستگاه‌های اشعه ایکس مورد استفاده در فرودگاه‌ها می‌باشد - فقط قادر به بررسی کانتینرها و کامیون‌ها می‌باشد و این دستگاه بین ۱۲ الی ۱۵ میلیون دلار قیمت دارد و محل نصب نسبتاً زیادی را اشغال می‌کند و استفاده از آن برای بازرسی کیف‌ها و چمدان‌ها و افراد امکان‌پذیر نیست از سوی دیگر سیستم‌های اشعه ایکس کم قدرت که دارای قدرتی حدود ۴ تا ۲۵ برابر دستگاه‌های مورد استفاده در فرودگاه‌ها است و بسیار ارزان قیمت و مناسب می‌باشد؛ توانایی بررسی بسته‌های کوچک و چمدان‌ها را دارد و توانایی بازرسی کانتینرهای پر و خالی و کامیون‌ها و تریلرها را ندارد (Khosrowshahi, 2009: 32).

۲-۲-۳. کمک به نظارت طبیعی

مراقبت طبیعی عبارت است مجموعه اقداماتی که از طریق اصلاح طراحی محیطی و بهبود شرایط طبیعی در جهت افزایش توانایی انسان‌ها به منظور مراقبت از منطقه‌ای خاص به کار گرفته می‌شود؛ این شیوه پیشگیری وضعی سعی دارد فرصت یا مناسبت ارتکاب جرم را با افزایش خطر ارتکاب آن را از میان ببرد. تأثیر نحوه طراحی محیطی بر

^۱. Crime Mapping.

میزان افزایش یا کاهش امنیت شهرها با توجه به مطالعاتی که در این زمینه صورت گرفته به اثبات رسیده است که نتایج حاصله از این تحقیقات حاکی از آن است که عوامل مهم در طراحی محیطی بر میزان امنیت تأثیرگذار بوده که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌گردد: عوامل کالبدی یکی از عوامل مؤثر بر ایجاد امنیت در مرزها می‌باشد؛ یعنی نحوه مرزها در شهرها در افزایش و کاهش امنیت آن‌ها تأثیر دارد. خلوتی محیط از عوامل دیگر در کاهش امنیت و ایجاد موقعیت جرم محسوب می‌شود؛ برای جلوگیری از جرم در مکان‌های خلوت می‌توان با تحرک دادن به آن‌ها امکان تردد شهروندان را در آن‌ها فراهم کرد. بدین ترتیب خلوتی محیط از بین می‌رود و از شدت جرم خیز بودن کاسته می‌شود.

عامل دیگر ایجاد موقعیت جرم‌زا در مرزها؛ محل‌های تاریک است؛ مجرم معمولاً در جایی به ارتکاب جرم می‌پردازد که تاریک و دور از نگاه دیگران باشد وقتی محیط روشن باشد مجرم جرئت ارتکاب جرم را نمی‌یابد و از جرم‌زایی کاسته می‌شود همچنین در این زمینه می‌توان به فضاهای بدون کارکرد اشاره نمود.

۲-۲-۴. پیشگیری از قاچاق مواد مخدر به وسیله طراحی محیطی

یکی از مسائل بزهکاری در محل، مسئله قاچاق مواد مخدر و راه‌های پیشگیری از آن است. پیشگیری از طریق طراحی محیطی یکی از همین راه‌ها است که می‌کوشد فرصت‌های ارتکاب جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان را از طریق سامان بخشیدن به محیط‌های شهری از بین ببرد. در واقع پیشگیری از جرائم مواد مخدر و روان‌گردان از طریق طراحی محیطی در صدد است تا موقعیت‌های جغرافیایی و فیزیکی معد ارتکاب این دسته از جرائم را حذف و به جاذبه زدایی از نقاط جرم خیز شهری در این زمینه بپردازد؛ زیرا مجرمین جرائم قاچاق مواد مخدر به نسبت حساسیت این جرائم، زمانی می‌توانند دست به ارتکاب این جرائم بزنند که محیط مناسب و مستعدی برای خرید، فروش، حمل، توزیع، قاچاق مواد مخدر بیابند. از این رو تمامی اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی، دولتی و غیردولتی به ویژه شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آن، به عنوان متولیان و به وجود آورندگان محیط‌های شهری، وظیفه خطیری در زمینه پیشگیری از جرائم مواد مخدر و روان‌گردان به عهده دارند (Ebrahimi, 2013: 72).

به تعبیر دیگر، از یک سو شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آن و از سوی دیگر تمامی طراحان، معماران، ناظران فضاها و محیط‌های شهری و انبوه‌سازان می‌توانند با رعایت معیارهای معماری و شهرسازی و نیز رعایت اصول ایمنی در فضاها، طراحی شهری و ساخت‌وسازها، جغرافیای جرائم مواد مخدر و روان‌گردان را بر هم زده و فرصت‌شناسی بزهکاران این دسته از جرائم را از بین ببرند. از این رو، هر آنچه که به محیط و فضاها شهری مربوط می‌شود اعم از طراحی و ساخت خیابان‌ها، پل‌ها، اماکن عمومی، منازل مسکونی، انبوه‌سازی‌ها، رنگ‌ها، روشنایی‌ها و نورپردازی‌ها، درختکاری‌ها و ایجاد فضاهای سبز و غیره، با مسئله پیشگیری از جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان ارتباط خواهد داشت. در واقع عدم رعایت هر یک از موارد فوق از حیث طراحی محیطی، می‌تواند به عاملی برای ارتکاب جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان تبدیل شود.

یکی دیگر از نکاتی که در زمینه پیشگیری از جرائم قاچاق مواد مخدر از طریق طراحی محیطی وجود دارد، مسئله نظارت بر محیط‌های شهری است. پیشگیری از جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان از طریق طراحی جرم ستیز، این اماکن را فراهم خواهد کرد تا انواع سه گانه نظارت طبیعی (مانند تعبیه پنجره‌های ساختمان‌ها به نحوی که بتوان

اکثر نقاط ساختمان‌ها و خیابان‌های اطراف را به طور ناخواسته کنترل کرد). نظارت سازمانی (مانند تعبیه ایستگاه‌های نگهبانی در اماکن عمومی نظیر پارک‌ها، سینماها، ورزشگاه‌ها، مناطق تفریحی خارج از شهر) و نظارت ابزاری (به‌کارگیری دوربین‌های مداربسته‌ها و چشم‌های الکترونیکی در فضاهای مورد نیاز) را در خصوص جرائم مواد مخدر و روان‌گردان اعمال کرد. در واقع پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی، هرگز استفاده از شیوه‌های مختلف را برای پیشگیری از جرائم مواد مخدر و روان‌گردان نفی نخواهد کرد و این فرصت را فراهم خواهد نمود تا یاز یک یا چند شیوه برای رسیدن به هدف مورد نظر استفاده کرد (Mahmoudi Jankee and Ghourchi Beigi, 2009: 355-356).

با توجه به آنچه در خصوص پیشگیری از بزهکاری از طریق طراحی محیطی و مدیریت فضاهای شهری بیان شد کارایی این مدل از پیشگیری در خصوص جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان روشن می‌گردد؛ زیرا مصرف مواد مخدر و روان‌گردان، خرید، فروش، حمل و توزیع آن در سطح شهرها، معمولاً در فضاهایی واقع می‌شود که امکان رفت و آمد مجرمین و تجمع آن‌ها وجود داشته باشد. در واقع تا فضای مناسب برای ارتکاب جرائم مواد مخدر و روان‌گردان مهیا نباشد، جرمی محقق نمی‌شود و این فضای مناسب ناظر به طراحی ناصحیح محیطی از جهت معماری، عدم رعایت اصول ایمنی در ساخت‌وسازها، عدم نور کافی در خیابان‌ها، کوچه‌ها و اماکن عمومی، عقب‌نشینی ساختمان‌های نوساز در داخل کوچه‌های بافت قدیمی شهر، حاشیه و داخل برخی از آپارتمان‌ها و غیره می‌باشد.

از این رو بر کلیه سازمان‌ها و نهادهای دولتی، غیردولتی، عمومی و مردمی از جمله شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آن (نظیر سازمان خدمات طراحی شهرداری، سازمان امور رفاهی - تفریحی شهرداری، سازمان نوسازی و بهسازی شهر)، سازمان نظام مهندسی، نیروی انتظامی، سازمان تبلیغات اسلامی و...؛ و همچنین همکاری نظام مند و منسجم در پیشگیری از جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان از طریق طراحی محیطی و جرم ستیز مشارکت نمایند. مشارکتی که متأسفانه تا کنون حاصل نشده است. در واقع تاکنون شاهد آن نبوده‌ایم که شهرداری‌ها و نیروی انتظامی در خصوص طراحی محیطی عاری از جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان با یکدیگر مشارکت و همکاری داشته باشند و این عدم مشارکت و هماهنگی بین شهرداری‌ها و نیروی انتظامی سبب ایجاد فرصت‌هایی برای بزهکاران این جرائم مواد مخدر و روان‌گردان شده است (Ibrahim, 2013: 92).

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

جهان در حال توسعه شاهد بروز و ظهور بحرانی است که میلیون‌ها نفر را به دلیل اعتیاد به بردگی کشیده است. شیوع سوء مصرف هروئین در شرق آفریقا، افزایش مصرف کوکائین در غرب آفریقا و جنوب آمریکا، رشد و گسترش سریع تولید و سوء مصرف مواد مخدر صناعی در خاورمیانه و جنوب شرق آسیا از جمله بحران‌های نوظهور به شمار می‌آیند. قاچاق مواد مخدر در کنار بحران هسته‌ای، بحران جمعیت و بحران محیط زیست یکی از چهار بحران عمده قرن بیست و یکم لقب گرفته است. همسایگی ایران با بزرگ‌ترین تولیدکننده تریاک در جهان (افغانستان) و قرار گرفتن در مسیر بازار مصرف این مواد (اروپا و آمریکای شمالی) عامل مهمی در امنیت مرزهای کشور به‌طور عام و امنیت مرزهای جنوب شرقی به‌طور خاص است. بر اساس گزارش سازمان ملل حدود ۸۵ درصد

تریاک جهان در افغانستان تولید می‌شود. همچنین افغانستان ۷۰ درصد از مواد مخدر دنیا را تأمین می‌کند. مهم‌ترین مسیرهای جهانی ترانزیت هرویین با مبدأ آسیایی عبارت‌اند از:

۱- مسیر بالکان، شامل: افغانستان، ایران، ترکیه، جنوب اروپا، سایر کشورهای اروپایی...

۲- مسیر شمال، شامل: افغانستان، آسیای میانه، روسیه، شرق اروپا

۳- مسیر شمال بالکان، شامل: افغانستان، ایران، قفقاز و جنوب اروپا

۴- به طور مستقیم از پاکستان به غرب و اروپای مرکزی

۵- از طریق آفریقا به اروپای غربی و مرکزی

۶- به طور مستقیم از جنوب و جنوب شرق آسیا به غرب و اروپای مرکزی

۷- از طریق خاورمیانه و خلیج فارس به غرب و اروپای مرکزی

۸- به طور مستقیم از هند به غرب و اروپای مرکزی

تغییر و تحولات سیاسی افغانستان نیز تأثیری بر روند تولید مواد مخدر در این کشور نداشته است. چه در زمانی که کمونیست‌ها قدرت را در افغانستان در دست داشتند و چه در زمانی که مجاهدین قدرت را به دست گرفتند و چه در زمانی که طالبان قدرت را در دست داشتند و چه اکنون که افغانستان در دست قدرت‌های غربی است و دولتی مرکزی مسند امور را در دست دارد، تولید مواد مخدر در افغانستان وجود داشته و از قضا روز به روز در حال افزایش بوده است. تمامی کشورهایی که در مسیر ترانزیت مواد مخدر تولیدی منطقه هلال طلایی به بازارهای مصرف قرار دارند، همواره در خطر سرریز، توزیع و مصرف مواد مخدر هستند. این کشورها، در نتیجه این فرایند مخوف هزینه‌های هنگفتی را از نظر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی متحمل می‌شوند و سرمایه‌های اجتماعی در آنها، رو به زوال و روند رشد و توسعه پایدار در این مناطق با کندی مواجه است. قاچاق مواد مخدر در همه ابعاد آن پدیده‌ای چندوجهی است. تولید و قاچاق مواد مخدر از یک زاویه امنیت و آسایش روح و جسم انسان‌ها را نشانه می‌گیرد و موجب خلق بازارهای مالی غیر شفاف، شیوع مفاسد اقتصادی و مالی، ایجاد رقابت ناسالم، بروز طبقه‌ای از مجرمان با امکانات هنگفت مادی، رواج جنایات سازمان‌یافته و گسترش فساد در میان مقامات رسمی بالأخص در سطح نیروی پلیس و نهادهای امنیتی می‌گردد. پدیده قاچاق مواد مخدر از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده نظام اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جوامع بشری است که ریشه اخلاق را در جامعه می‌سوزاند و ره‌آورد فساد است. قاچاق مواد مخدر به عنوان یک جرم عمدتاً سازمان‌یافته و بین‌المللی، ریشه بسیاری از مفاسد اقتصادی و عامل از بین رفتن فرصت‌های شغلی فراوان برای جمعیت شاغل یک کشور بوده و از همین رو دغدغه همیشگی مسئولین کشور است و به همین دلیل در دوره‌های مختلف قوانین زیادی وضع می‌شوند. قاچاق مواد مخدر یعنی ورود کلیه‌ی مواد طبیعی و شیمیایی اعتیادآور که به کشور ممنوع و یا ورودش به کشور مجاز باشد اما از راه‌های غیرقانونی وارد کشور و یا از کشور خارج شود قاچاق مواد مخدر گفته می‌شود، برخی از این مواد تخدیر کننده نبوده بلکه ممکن است ایجاد تحرک و توهم نماید. فردی که مرتکب قاچاق می‌شود را قاچاقچی یا سوداگر می‌نامند.

طبق ماده‌ی ۴ قانون مبارزه با مواد مخدر مجازات حمل و نگهداری بنگ، چرس، گراس، تریاک، شیره، سوخته و تفاله‌ی تریاک به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- از یک تا پنجاه گرم تا چهار میلیون ریال جریمه‌ی نقدی و تا پنجاه ضربه شلاق
- ۲- برای بیش از پنجاه گرم تا پانصد گرم، از چهار میلیون تا پنجاه میلیون ریال جریمه‌ی نقدی و بیست تا هفتاد و چهار ضربه شلاق و در صورتی که دادگاه لازم بداند تا سه سال حبس در انتظار اوست؛
- ۳- برای بیش از پانصد گرم تا پنج کیلوگرم، از پنجاه میلیون تا دویست میلیون ریال جریمه‌ی نقدی و پنجاه تا هفتاد و چهار ضربه شلاق و سه تا پانزده سال حبس؛
- ۴- و در نهایت اگر بیش از ۵ کیلوگرم باشد مشمول مجازات اعدام است. با تصویب متمم جدید قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۳۹۶ این مقدار به ۵۰ کیلوگرم افزایش یافت. حداکثر حبس در نظر گرفته شده برای جرائم خفیف‌تر، ۳۰ سال می‌باشد.

همچنین در ماده ۸ قانون مذکور مجازات حمل کردن و صادر کردن و وارد کردن هروئین، مرفین، کوکائین، شیشه، اس.دی، آکستاسی به شرح ذیل تعیین شده است:

- ۱- تا ۵ سانتی گرم جزای نقدی از ۵۰۰ هزار ریال تا یک میلیون ریال و ۲۰ ضربه شلاق
- ۲- بیش از ۵ سانتی گرم تا یک گرم جزای نقدی از ۲ میلیون تا ۶ میلیون ریال و ۳۰ تا ۷۰ ضربه شلاق
- ۳- بیش از یک گرم تا ۴ گرم جزای نقدی از ۸ میلیون تا ۲۰ میلیون ریال و دو تا ۵ سال حبس و ۳۰ تا ۷۴ ضربه شلاق.

۴- بیش از ۱۵ گرم تا ۳۰ گرم جزای نقدی از ۴۰ میلیون تا ۶۰ میلیون ریال و ۱۰ تا ۱۵ سال حبس و ۳۰ تا ۷۴ ضربه شلاق و در آخر اگر بیش از ۳۰ گرم باشد مشمول اعدام می‌باشد؛ اما در متمم جدید قانون مصوب ۱۳۹۶، مجازات اعدام از ۳۰ گرم به ۲ کیلوگرم رسید.

ایران به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و قرار گرفتن در همسایگی عمده‌ترین تولیدکننده مواد مخدر جهان، همواره با معضل مواد مخدر روبرو بوده است و این امر موجب شده است تا سیاست‌گذاران و قانون‌گذاران کشور ما در طول چندین دهه، با به‌کارگیری تدابیر و اقدامات مختلف به مقابله و مبارزه با این پدیده بپردازند. اقدامات وضعی پیش‌گیرنده ناظر به اوضاع، احوال و شرایطی است که مجرم را در آستانه ارتکاب جرم قرار می‌دهند؛ این اوضاع و احوال در جرم‌شناسی وضعیت‌های قبل بزهکاری یا وضعیت‌های پیش‌جنایی تا از این رهگذر وضعیت و اوضاع و احوال ما قبل و مشرف بر ارتکاب جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان را به ضرر مجرم تغییر دهد و یا مجرم را از ارتکاب جرم منصرف نماید.

مهم‌ترین اقدامات برای پیشگیری وضعی از قاچاق مواد مخدر عبارت‌اند از: کاهش عرضه و تقاضا، کنترل مرزها و گمرکات، کشت جایگزین (تغییر الگوی کشت)؛ منظور از کاهش عرضه، اقداماتی نظیر متوقف ساختن تولید، قاچاق و توزیع مواد مخدر است که داری ماهیتی انتظامی - قضایی است. هدف نهایی هر دو راهبرد کاهش عرضه و تقاضا یکی است؛ به حداقل رسانیدن یا از بین بردن مواد مخدر. اگر این هدف به دست آید، رشد اختلالات مصرف مواد مخدر و مشکلات سلامت و اجتماعی نیز کاهش خواهد یافت؛ زیرا اگر مواد مخدری تولید و سپس قاچاق نشود، سوءمصرفی هم نخواهد بود. از آن جا که عرضه و تقاضای مواد مخدر به طور اجتناب‌ناپذیری به هم متصل هستند،

برنامه‌هایی که هدفشان کاهش مشکل مواد مخدر است، باید یکپارچه شوند و به طور مکمل و دو جانبه به مرحله اجرایی برسند نه این که به طور جداگانه و یا به صورت فعالیت‌های رقابتی به کار روند.

از این رو پیشنهاد می‌شود برای برون رفت از این مشکل؛ تشکیل شورایی تحت عنوان «شورای پیشگیری وضعی از جرائم با محوریت جرائم قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان» باشد. اعضای این شورا را نمایندگان از نیروی انتظامی، شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر، شهرداری‌های مناطق مختلف مرزی هر شهر و نهادهای مردمی تشکیل می‌دهند؛ اما وظیفه‌ی این شورا، بررسی طرح‌های مختلف محیطی از حیث رعایت اصول معماری، شهرسازی و انتظامی با توجه به بافت هر منطقه مرزی می‌باشد و هر طرحی زمانی می‌تواند به مرحله اجرا برسد که تأییدی‌ی این شورا را کسب نماید. همچنین امضای یادداشت‌های همکاری، قراردادهای منطقه‌ای و بین‌المللی مضاعف، برای مبارزه با جرائم قاچاق مواد مخدر با کشورهای مختلف، به ویژه با کشورهای همسایه و کشورهای عضو اکو از ضروریات مبارزه با قاچاق مواد مخدر است، چون کشورهای مختلف همسایه در آن نقش دارند.

References

- Eshkeyti, Sara and Nabi Khodakarami (2019), Investigating the Geography of Crime in Iranian Metropolis: A Case Study of Tehran, *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12 (1), 705-723.
- Simbar, Reza and Mohammad Mehdi Yahyipour and Mohammad Wali Keshavarzadeh and Abbas Najafi (2017), Child Abuse in Drug Trafficking and its Impact on National Security of the Islamic Republic of Iran, *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 9 (4), 51-74.
- Fathi, Soroush and Hashem Aram and Adeleh Fakhri Asfestani (2012), Studying the Impact of Marginalization on the Drug Abuse Study: (Golestan Islam Shahr City in 2011), *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 4 (3), 215-235.
- Ebrahimi, Mohammad Hassan (2013), Multi-Institutional Approach to the Prevention of Drug and Psychiatric Crime with Emphasis on the Functioning of the Anti-Drug Staff, MSc Thesis, Department of Criminal Law and Criminology, University of Tehran, Faculty of Law and Political Science.
- Eshraqi, Mehrdad (2014), The Role of Situation in Crime Prevention, M.Sc., Department of Criminal Law and Criminology, Payame Noor University of Tehran.
- Amin Sarim, Nozar (2014), Specialized Roundtable on Police and Social Crime Prevention, Proceedings of the National Conference on Police and Special Crime Prevention, Tehran: Islamic Republic of Iran Law Enforcement Specialty Publications, Naja Research and Studies Organization.
- Javid, Mehdi (2009), Identifying crime spots and their role in crime prevention, under the supervision of Mohammad Farajiha and Gholamreza Mohammad Nassel, Law Enforcement Prevention (Proceedings of the First National Conference on Crime Prevention), Tehran: Najah Police Preventive Research Bureau, First Edition.
- Jafarian, Mohammad Hassan and Shayesteh Zarrin, Amir (2009), Application of Geographic Information System (GIS) in Police Prevention of Crime (Case Study of Theft in September 1), under Mohammad Farajiah and Gholamreza Mohammad Nasl, Police Prevention of Crime (1) Proceedings of the First National Conference on Crime Prevention), Tehran: NAJA Police Practical Investigation Office, First Edition.
- Khanali Pour Wajjarah, Sakineh (2011), Technical Prevention of Crime, Tehran: Legal Law Foundation, first edition.
- Khosrowshahi, Mostafa (2009), Situation Prevention in Traffic Border Crime in East Azerbaijan Region, MSc thesis, Department of Criminal Law and Criminology, Payame Noor University.
- Headquarters Against Drugs (2012), Tehran: Anti-Drug Staff Secretariat, first edition.

- Rahimi Nejad, Ismail (2011), *Criminology*, Tabriz: Forouz Publishing, Second Edition.
- Rostami, Ayoub (2014), *Preventive Status of Drug Distribution (Case Study: Kermanshah County, 2013)*, M.Sc., *Criminal Law and Criminology*, Islamic Azad University, Kermanshah Branch.
- Zahani, Hussein (2016), *Investigating the Causes of Crime with Regard to Differential Theory and its Preventive Methods*, M.Sc., Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Shahrood Branch.
- Abdollahi, Saman (2019), *Iran's Preventive Criminal Policy on Violence Against Children*, *Journal of Crime Prevention Studies*, Vol. 12, No. 51.
- Abdollahi, Saman (2017), *Social Psychological Intervention in Early Prevention of Child Abuse Prevention Crimes*, MSc thesis, *Criminal Law and Criminology*, Islamic Azad University, Karaj Branch.
- Abdollahi, Saman and Karamati Moez, Hadi (2018), *Prevention of Child Abuse Victimization in Iranian Criminal Policy*, *Journal of Crime Prevention Studies*, Vol. 12, No. 46.
- Ghasemi Moghaddam, Hassan (2009), *Risk Management Approach to Crime Prevention*, Working Group of Professors in Crime Prevention Prevention (Proceedings of the First National Conference on Crime Prevention), Tehran: Najah Police Preventive Research Bureau, First Edition.
- Championship of Afshar and Alizadeh Ghalilo, Saeed (2015), *Investigating Organized Crime with Emphasis on Drug Trafficking and Its Preventive Strategies*, *Journal of Social Health and Addiction*, Volume 2, Number 7.
- Cocoa, Jesus (2008). *A Step in Drug Recognition and Psychiatry*, Tehran: Amin University of Medical Sciences Publication, Second Edition.
- Mohammad Rozeh Sara, Ali (2017), *Criminal Management in Islamic and Iranian Criminal Policy with a View to Drug Crime*, MSc thesis, Department of Criminal Law and Criminology, University of Tehran: Farabi Campus.
- Mahmoudi Jankee, Firouz and Ghourchi Beigi, Majid (2009), *The Role of Environmental Design in Crime Prevention*, *Journal of Law Studies*, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Volume 39, Number 2.
- Special Journal of Customs Affairs (2012), *Pioneering Customs Against Drug Trafficking*, Tehran, Special Conference on Drug Abuse, Islamic Republic of Iran Customs.
- EShkeyti, Sara, Khodakarami, nabi (2019). *Geographical Study of Crime in Iranian Metropolis: A Case Study in Tehran*. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12 (1), 705-723.
- Simbar, Reza, Yahyapour, Mohammad Mehdi, Keshavarzadeh, Mohammad Wali, Najafi, Abbas. (2017). *Child Abuse in Drug Trafficking and its Impact on National Security of the Islamic Republic of Iran*. *New Attitudes in Human Geography*, 9 (4), 51-74.
- Fathi, Soroush, Aram, Hashem, Fakhri Asfestani, Adele. (2012). *Study and study of the impact of suburbanization on the prevalence of drug abuse Study: (Golestan Islamshahr town in 2011)*. *New Attitudes in Human Geography*, 4 (3), 215-235.